

Rozdział VII FINANSE UBEZPIECZENIOWE

Tadeusz Truskolaski

Związki pomiędzy finansami a ubezpieczeniami są bardzo liczne i rozległe. Głównym zadaniem ochrony ubezpieczeniowej jest zabezpieczenie przed negatywnymi skutkami występowania ryzyk zarówno w sferze życiowej, jak też majątkowej. „Ubezpieczenie jest multiregulatorem procesów rozwoju gospodarki narodowej zakłócanych przez zdarzenia losowe, klęski żywiołowe i nieszczęśliwe wypadki. Koszt tej regulacji rozkłada się bezpośrednio lub pośrednio na z góry określone jednostki korzystające z tego regulatora”¹. Najbardziej uniwersalną i najprostszą definicję podaje A.L. Majerson: „ubezpieczenie umożliwia zastąpienie niepewnej, lecz wielkiej straty niewielką lecz pewną stratą, składką ubezpieczeniową”². Z prawnego punktu widzenia ubezpieczenie jest umową, w której firma ubezpieczeniowa zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę³.

Korzyści płynące z funkcjonowania systemu ubezpieczeń są wielorakie i odczuwają je zarówno indywidualne podmioty, jak i całe społeczeństwo. Jedną z największych korzyści, jaką osiąga społeczeństwo z usługi ubezpieczeniowej jest możliwość ustabilizowania sytuacji materialnej rodzin. Ubezpieczenia umożliwiają i ułatwiają planowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, ponieważ można założyć, iż ewentualna szkoda losowa nie unicestwi podjętych i realizowanych projektów. Znaczenie ubezpieczeń łatwiej można wyjaśnić za pomocą pełnionych przez nie funkcji. Do podstawowych funkcji ubezpieczeń można zaliczyć⁴:

- funkcję ochronną zapewniającą większe poczucie bezpieczeństwa i zawierającą funkcję kompensacyjną, polegającą na wyrównywaniu skutków zdarzeń losowych w procesach społeczno-gospodarczych;
- funkcję finansową polegającą na tworzeniu funduszy i rezerw, które mogą być wykorzystywane do zwiększenia tempa rozwoju gospodarki narodowej, w ramach funkcji finansowej można wyróżnić jej znaczenie redystrybucyjne, fiskalne, alokacyjne, stymulacyjne i kontrolne;
- funkcję prewencyjną, oddziałującą na zmniejszenie ryzyka występowania szkód losowych.

---

¹ Banasiński A., *Ubezpieczenia gospodarcze*, POLTEXT, Warszawa 1996, s. 74.

² Orłowska H., *Vademecum ubezpieczeniowe*, GRAFIX, Gdynia 1993, s. 9.

³ Bielski P., *Prawo ubezpieczeniowe*, LEX, Gdańsk 1996, s. 105.

⁴ Banasiński A., *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 16-17.

1. Formy organizacyjne podmiotów prowadzących działalność ubezpieczeniową

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej dopuszcza funkcjonowanie dwóch podstawowych form organizacyjnych towarzystw ubezpieczeniowych: ubezpieczeniowej spółki akcyjnej i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych⁵. W tych ramach mogą istnieć zakłady prowadzące ubezpieczenia jako oddziały firm zagranicznych, czy też jako wewnętrzne towarzystwa ubezpieczeniowe, tzw. captives.

Zakłady ubezpieczeń działające jako spółki akcyjne. Do zakładów ubezpieczeń mających postać spółek akcyjnych oraz do ich działalności znajdują zastosowanie przepisy ustawy z 28.07.1990 roku o działalności ubezpieczeniowej. W zakresie nie uregulowanym tą ustawą stosuje się przepisy kodeksu handlowego. Jednakże analiza przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej, a dotycząca zakładu ubezpieczeń i jego działalności jako spółki akcyjnej, pozwala na uchwycenie istotnych różnic pomiędzy ubezpieczeniową spółką akcyjną a spółką akcyjną prowadzącą inną działalność. Akcje ubezpieczeniowej spółki akcyjnej mogą być jedynie imienne, z wyjątkiem akcji dopuszczonych do publicznego obrotu za zgodą Komisji Papierów Wartościowych i Giełd. W przypadku cofnięcia zgody na publiczną emisję, spółka ma obowiązek dokonać zmiany, w ciągu trzech miesięcy, akcji na okaziciela na akcje imienne. Kapitał akcyjny w całości należy opłacić w gotówce przed zarejestrowaniem spółki. Bezpośrednio z ustawy wynikają też normy ostrożnościowe przyjęte przez ustawodawcę w stosunku do tej formy działalności:

- przekroczenie progu 10% akcji wymaga powiadomienia Ministra Finansów,
- nabycie lub objęcie znacznych pakietów akcji spółek ubezpieczeniowych (25%, 33%, 50%, 66%, 75%) zostało uzależnione od zgody Ministra Finansów⁶.

Znacznie ostrzejsze są również zasady dotyczące możliwości kontroli spółek prowadzących działalność ubezpieczeniową. Poza nadzorem sprawowanym przez radę nadzorczą, tak samo jak w każdej spółce akcyjnej, dodatkowo nadzór nad działalnością ubezpieczeniową pełni Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń, będący centralnym organem administracji państwowej. Zadaniem nadzoru jest ochrona interesów osoby ubezpieczonej i przeciwdziałanie sytuacji, w której zakład ubezpieczeń nie będzie w stanie wypłacić ubezpieczonemu należnego świadczenia. Organ nadzoru może⁷:

- przeprowadzić w każdym czasie kontrolę działalności i stanu majątkowego zakładu ubezpieczeń,

⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej, Dz. U. z 1998 r., nr 155, poz. 1015, art. 12.

⁶ Tamże, art. 11.

⁷ Tamże, art. 83, 83a.

- żądać od zakładów ubezpieczeń wyjaśnień i informacji dotyczących zakładu ubezpieczeń i jego gospodarki finansowej oraz zarządzić przekazywanie wymaganych danych,
- wydawać zalecenia mające na celu usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości i dostosowanie działalności zakładu ubezpieczeń do przepisów prawa,
- nakładać na członków zarządu zakładu ubezpieczeń kary pieniężne do wysokości trzykrotnego miesięcznego wynagrodzenia brutto tej osoby, a na zakład ubezpieczeń kary pieniężne do wysokości 0,5% zbioru składki brutto za rok poprzedni,
- występować do właściwego organu zakładu ubezpieczeń z wnioskiem o odwołanie członka zarządu,
- występować z wnioskiem do właściwego organu zakładu ubezpieczeń o zawieszenie w czynnościach członków zarządu zakładu ubezpieczeń do czasu rozpatrzenia wniosku o ich odwołanie,
- może żądać od władz zakładu ubezpieczeń zwołania nadzwyczajnego walnego zgromadzenia oraz umieszczenia poszczególnych spraw na porządku obrad najbliższego walnego zgromadzenia.

Zakłady ubezpieczeń działające w formie towarzystw ubezpieczeń wzajemnych funkcjonowały w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Po II wojnie światowej, w związku z upaństwowieniem działalności ubezpieczeniowej zlikwidowano, z wyjątkiem dwóch przedsiębiorstw państwowych, wszystkie pozostałe zakłady ubezpieczeniowe. Przepisy ustawy z dnia 28.07.1990 roku reaktywowały działalność ubezpieczeniową zakładów w formie towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, gdyż uznano, że ta forma działalności może być szczególnie przydatna w przypadku obejmowania ubezpieczeniami tylko określonych grup zawodowych, stowarzyszeń, organizowania zakładów ubezpieczeń o lokalnym zasięgu działania itd. Zakład ubezpieczeń, który ubezpiecza swoich członków na zasadzie wzajemności, jest towarzystwem ubezpieczeń wzajemnych⁸. Statut towarzystwa i jego zmiany podlegają przed zarejestrowaniem zatwierdzeniu przez Ministra Finansów. Statut towarzystwa określa w szczególności⁹:

- nazwę i siedzibę, przy czym w nazwie muszą być zawarte wyrazy „towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych”,
- terytorialny zasięg działalności,
- organizację władz zarządzających oraz władz nadzorczych,
- zakres przedmiotowy z określeniem działu, grup i rodzajów ubezpieczeń oraz zakres działalności reasekuracyjnej,
- wysokość kapitału zakładowego,
- zasady wykorzystania nadwyżki bilansowej oraz sposób pokrycia strat.

⁸ Tamże, art. 12.

⁹ Tamże, art. 14.

Działalność towarzystw ubezpieczeń wzajemnych nie jest zorientowana na zysk, lecz nie może również przynosić strat. Obejmują one bardzo często ubezpieczenia dotyczące określonej, wąskiej grupy podmiotów związanych wspólną interesów, zawodem, zainteresowaniami itd. Podstawową zasadą obowiązującą w towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych jest ubezpieczanie tych podmiotów, które są członkami towarzystwa. Jednak statut może przewidywać, że towarzystwo będzie ubezpieczało także osoby nie będące członkami towarzystwa, pod warunkiem, że osoby te będą płacić składki stałe. Składki zebrane od osób ubezpieczonych, nie będących członkami towarzystwa, nie mogą stanowić więcej niż 10% składki zebranej przez towarzystwo. Kapitał zakładowy nie może być niższy niż najwyższa minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego wymaganego dla grup ubezpieczeń, w których towarzystwo prowadzi działalność.

Małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych jest kolejną formą organizacyjną mogącą funkcjonować na polskim rynku. Towarzystwo może być uznane przez Ministra Finansów za małe towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, jeżeli posiada ograniczony zakres działania, małą liczbę członków, niewielką liczbę lub niskie sumy zawieranych ubezpieczeń, bądź też niewielki terytorialny zasięg działalności. Możliwość ta ma poważne praktyczne znaczenie, gdyż powoduje uproszczenie zasad działania takiego towarzystwa i zmniejszenie wymogów kapitałowych¹⁰. Podmiotu takiego nie przewidywało do tej pory obowiązujące ustawodawstwo polskie. Dlatego też tej formie organizacyjnej zakładu ubezpieczeń poświęcono w ustawie o działalności ubezpieczeniowej stosunkowo liczne przepisy. Zajmują się one regulacją sposobu powstania towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, momentu uzyskania przez nie osobowości prawnej, sposobu działania, gospodarki finansowej itd. Do małych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych nie stosuje się przepisów dotyczących konieczności opłacenia kapitału zakładowego w gotówce w terminie 30 dni od daty zarejestrowania towarzystwa. Przepis ten stanowi niewątpliwe złagodzenie wymagań, jednak małe towarzystwa nie mogą prowadzić działalności w zakresie reasekuracji czynnej. Ponadto w zakresie ubezpieczeń obowiązkowych małe towarzystwa mogą prowadzić tylko ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych¹¹.

Captives – wewnętrzne towarzystwa ubezpieczeniowe są bardzo popularne na świecie, jest ich około 3000, oraz istnieje znaczna liczba firm usługowych pracujących na ich potrzeby. W chwili obecnej najwięcej tego typu firm zarejestrowanych jest na Bermudach, Kajmanach i Bahamach, jednak ich organizatorami są najczęściej przedsiębiorstwa ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Szwecji i Japonii. Towarzystwa wewnętrzne zaliczane są do ubezpieczeń wzajemnych. Są opłacalne dla firm, które muszą płacić składki ubezpieczeniowe powyżej miliona dolarów rocznie i prowadzą zdywersyfikowaną przestrzennie

¹⁰ Tamże, art. 27.

¹¹ Tamże, art. 4.

i przedmiotowo działalność¹². Przykładami firm posiadających towarzystwa wewnętrzne są m.in. Ford Motor Company (USA), Avon Products (Wielka Brytania), Volvo (Szwecja), Sony Corp. (Japonia). W sytuacji Polski, z uwagi na wysoki próg składki ubezpieczeniowej powodującej opłacalność captives, nie należy oczekiwać gwałtownego rozwoju tego typu firm. Jednakże ich powstawanie może być potwierdzeniem możliwości i prawidłowego kierunku ewolucji rynku ubezpieczeniowego.

Prowadzenie działalności ubezpieczeniowej przez podmioty zagraniczne uległo w trakcie ostatniej nowelizacji istotnym zmianom. W poprzednich unormowaniach wyróżniano¹³:

- spółki z udziałem kapitału zagranicznego,
- ubezpieczycieli zagranicznych.

Pierwsze z nich traktowano na równi z polskimi zakładami ubezpieczeń. Działanie na terenie Polski drugiej grupy, tj. ubezpieczycieli zagranicznych, jest możliwe od 01.01.1999 roku. Prawie dziesięcioletni okres karencji miał na celu umożliwienie rozwoju zakładów ubezpieczeń z kapitałem polskim i przeciwdziałanie ekspansji zagranicznych koncernów ubezpieczeniowych. W tym czasie powstawały i rozwijały się nowe zakłady ubezpieczeń (w tym z kapitałem zagranicznym), a także towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Od początku 1999 roku, po uzyskaniu licencji Ministra Finansów, zagraniczne firmy ubezpieczeniowe mogą funkcjonować w Polsce za pośrednictwem swojego głównego przedstawiciela. Minimalny kapitał gwarancyjny to 50% kapitału, jaki obowiązuje polskich ubezpieczycieli. Dodatkowym wymogiem jest złożenie kaucji w wysokości 50% kapitału gwarancyjnego. Jej rola ma sprowadzać się do zabezpieczenia przyszłych zobowiązań z tytułu sprzedaży polis. Zagraniczna firma nie otrzyma zgody na sprzedaż polis, gdy zagrożony jest ważny interes gospodarczy Polski lub gdy zakład ubezpieczeń nie daje gwarancji prawidłowego prowadzenia działalności ubezpieczeniowej¹⁴.

Zagraniczne podmioty są obowiązane posiadać pieniądze w Polsce na pokrycie zobowiązań od umów ubezpieczeniowych tu zawartych. Podlegają również nadzorowi PUNU, jednak tylko do momentu przystąpienia Polski do UE. Po akcesie naszego kraju do struktur europejskich, główne przedstawicielstwo objęte zostanie nadzorem z kraju pochodzenia towarzystwa.

¹² Łańcucki J., *Podstawy finansów ubezpieczeń gospodarczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 45.

¹³ Wąsiewicz A., *Prawne zagadnienia działalności ubezpieczeniowej*, Warszawa 1996, s. 24.

¹⁴ Biały A., *Przełomu nie będzie*, „Rzeczpospolita”, nr 94/1998.

2. Gospodarka finansowa zakładu ubezpieczeń i fundusze ubezpieczeniowe

2.1. Środki własne i rodzaje funduszy ubezpieczeniowych

Zakład ubezpieczeń jest obowiązany posiadać środki własne w wysokości nie niższej niż margines wypłacalności¹⁵. Wartość środków własnych, stanowiących pokrycie marginesu wypłacalności zakładu ubezpieczeń, oblicza się jako sumę algebraiczną¹⁶:

- opłaconą część kapitału akcyjnego (zakładowego) – wielkość dodatnia,
- kapitał zapasowy – wielkość dodatnia,
- kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny – wielkość dodatnia,
- kapitał rezerwowy pozostały – wielkość dodatnia,
- wartości niematerialne i prawne – wielkość ujemna,
- nie podzielony wynik finansowy z lat ubiegłych: zysk – wielkość dodatnia,
- strata – wielkość ujemna,
- wynik finansowy netto okresu sprawozdawczego: zysk – wielkość dodatnia,
- strata – wielkość ujemna, połowę należnych wpłat na poczet kapitału akcyjnego w przypadku spółek akcyjnych – wartość dodatnia,
- połowę należnych wpłat na poczet kapitału zakładowego, jeżeli co najmniej 25% kapitału zostało opłacone, w przypadku towarzystw ubezpieczeń wzajemnych – wartość dodatnia.

Nieco inaczej oblicza się wysokość środków własnych w przypadku towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych – w dziale pozostałych ubezpieczeń osobowych oraz ubezpieczeń majątkowych, zalicza się środki wymienione wyżej oraz środki w wysokości 50% niewpłaconych dopłat, których towarzystwo może żądać od ubezpieczonych na podstawie statutu. Wartość tych środków nie może przekroczyć 50% obliczonego marginesu wypłacalności oraz 50% środków wymienionych wcześniej¹⁷. W przypadku gdy środki własne zakładu ubezpieczeń są niższe od marginesu wypłacalności – to obowiązkiem zakładu ubezpieczeń jest przedłożenie planu restytucji prawidłowych stosunków finansowych, na żądanie organu nadzoru. Jeżeli stan środków własnych nie pokrywa wymaganego kapitału gwarancyjnego, to działania zakładu ubezpieczeń powinny być bardziej zdecydowane. Obowiązany jest on natychmiast powiadomić organ nadzoru oraz przedstawić do zatwierdzenia organowi nadzoru plan krótkoterminowego podwyższenia środków własnych, czyli krótkoterminowy plan wypłacalności. Jeżeli zakład ubezpieczeń nie opracuje krótkoterminowego planu wypłacalności lub przedstawiony plan nie gwarantuje przywrócenia wypłacalno-

¹⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 1990..., op. cit., art. 45.

¹⁶ Tamże, art. 45a.

¹⁷ Łańcucki J., *Podstawy...*, op. cit., s. 60.

ści, albo gdy realizacja tego planu okaże się nieskuteczna, organ nadzoru może ustanowić zarząd komisaryczny na okres nie krótszy niż 6 miesięcy i nie dłuższy niż rok¹⁸.

Oprócz środków własnych zakład ubezpieczeń tworzy obowiązkowo:

- 1) kapitał zapasowy lub rezerwy,
- 2) rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe.

Natomiast fakultatywnie w ciężar kosztów zakład ubezpieczeń może tworzyć:

- 1) fundusz prewencyjny przeznaczony na finansowanie działalności zapobiegawczej, w wysokości nie przekraczającej 1% składki na udziale własnym,
- 2) fundusze i rezerwy specjalne przewidziane w statucie¹⁹.

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe na udziale własnym nazywane są funduszem ubezpieczeniowym. Przeznaczone są na pokrycie bieżących i przyszłych zobowiązań, jakie mogą wynikać z zawartych umów ubezpieczenia. Na rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe składają się²⁰:

- 1) rezerwa składek,
- 2) rezerwa na ryzyka niewygaśnięte,
- 3) rezerwa na nie wypłacone odszkodowania i świadczenia, w tym rezerwa na skapitalizowaną wartość rent,
- 4) rezerwa na wyrównanie szkodowości (ryzyka),
- 5) rezerwa w dziale ubezpieczeń na życie,
- 6) rezerwa w dziale ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający,
- 7) rezerwa na premie i rabaty dla ubezpieczonych,
- 8) pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie.

2.2. Kapitał gwarancyjny

Jak wynika z poprzednich rozważań, towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych obowiązuje posiadanie funduszy ubezpieczeniowych podobnych jak spółek akcyjnych. Najbardziej istotna różnica pomiędzy tymi dwiema formami organizacyjnymi wynika z wysokości kapitału gwarancyjnego. Kapitał gwarancyjny wynosi trzecią część marginesu wypłacalności, jednak nie mniej niż minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego dla każdej grupy ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej.

W przypadku działu I, czyli ubezpieczeń na życie, minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego dla zakładu ubezpieczeń, który prowadzi działalność w formie spółki akcyjnej, wynosi równowartość w złotych 800 000 EURO, a dla towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych – równowartość w złotych 600 000

¹⁸ Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej..., op. cit., art. 48.

¹⁹ Tamże, art. 49.

²⁰ Tamże, art. 50.

EURO. W dziale II, czyli pozostałych ubezpieczeń majątkowych i osobowych, firma prowadząca ubezpieczenia w grupach 10, 13, 14 i 15 powinna mieć minimum 400 tys. EURO, natomiast towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych 300 tys. EURO. Na prowadzenie ubezpieczeń w grupach 1-8 oraz 16 i 18 potrzeba kapitału gwarancyjnego w wysokości 300 tys. EURO, w przypadku spółki akcyjnej i 225 tys. EURO dla towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Najniższa wysokość kapitału obowiązuje w grupie 9 i 17 odpowiednio 200 tys. EURO i 150 tys. EURO. Wysokość kapitału gwarancyjnego może zostać podwyższona. Zasada ta dotyczy grupy 14, czyli ubezpieczeń finansowych. Jeżeli udział zbioru składki przypisanej z tytułu ubezpieczeń grupy 14 przekroczy 4% zbioru składki przypisanej, lub równowartość w złotych 2 500 000 EURO w każdym z trzech ostatnich lat obrotowych, minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego powinna wówczas wynosić równowartość w złotych 1 400 000 EURO w spółce akcyjnej i 1 050 000 EURO w towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych²¹. Należy zauważyć, że we wszystkich wyżej wymienionych grupach kapitał gwarancyjny towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych stanowi 75% kapitału ubezpieczeniowej spółki akcyjnej.

Zupełnie inaczej zostały unormowane zasady dotyczące kapitału gwarancyjnego w małych towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych. W dziale ubezpieczeń na życie wysokość kapitału gwarancyjnego jest skorelowana z wysokością składki przypisanej. Jeżeli wysokość składki w każdym z ostatnich trzech lat obrotowych przekroczy równowartość w złotych 500 000 EURO, towarzystwa te są zobowiązane zgromadzić na koniec kolejnego czwartego roku obrotowego środki własne przewyższające minimalny kapitał gwarancyjny według zasad przedstawionych w tabeli 1.

Zasad dotyczących minimalnej wysokości kapitału gwarancyjnego nie stosuje się do małych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, prowadzących działalność w dziale II, jeżeli spełniają następujące warunki:

- statut towarzystwa przewiduje możliwość pobrania dodatkowych składek lub redukcję świadczeń,
- towarzystwo nie prowadzi ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej,
- towarzystwo nie prowadzi ubezpieczeń w grupach 14-16 działu II,
- zbiór składki przypisanej w ostatnim roku obrotowym nie przekracza równowartości w złotych 1 000 000 EURO,
- przynajmniej 75% zbioru składki przypisanej w ostatnim roku obrotowym pochodzi od członków uprawnionych do głosowania na walnym zgromadzeniu.

Z przedstawionej analizy dotyczącej podstawowych zasad finansów towarzystw ubezpieczeniowych wynika, że pod względem wymogów kapitałowych

²¹ *Rozporządzenie Ministra Finansów, Sposób wyliczenia i wysokość marginesu wypłacalności oraz minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej*, Dz.U. z 1995 r., nr 127, poz. 606.

preferowane są towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, chociaż ich rozwój jest nader ograniczony.

Tab. 1. Minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego w małym towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych

Zbiór składki przypisanej w ostatnim roku obrotowym stanowiący równowartość w złotych kwoty wyrażonej w EURO	Minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego stanowiąca równowartość w złotych kwoty wyrażonej w EURO
większy niż 500 000	100 000
większy niż 1 000 000	200 000
większy niż 1 500 000	300 000
większy niż 2 000 000	400 000
większy niż 2 500 000	500 000
większy niż 3 000 000	600 000

Źródło: *Rozporządzenie Ministra Finansów, Sposób wyliczenia i wysokość marginesu wypłacalności oraz minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej*, Dz.U. z 1995 r., nr 127, poz. 606

2.3. Zasady lokowania kapitału i wynik finansowy

Inwestowanie kapitału środków pieniężnych pozyskanych w wyniku zainkasowanej składki ma ogromne znaczenie dla konkurencyjności zakładów ubezpieczeniowych. Od trafności dokonanych ocen i wyborów inwestycyjnych zależy bieżąca sytuacja przedsiębiorstwa i perspektywy jego rozwoju. Decyzje inwestycyjne są obciążone ryzykiem związanym z kształtowaniem się podstawowych wielkości makro- i mikroekonomicznych. Ponadto dochodzą ograniczenia prawne oraz zasady, którymi musi bezwzględnie kierować się zakład ubezpieczeniowy przy swej działalności lokacyjnej. Działalność lokacyjna zakładów ubezpieczeniowych opiera się na czterech zasadach²². Najważniejszą jest zachowanie bezpieczeństwa lokat. Jest to kryterium wyboru struktury lokat i wynika z docelowego przeznaczenia lokowanych środków, które mają charakter rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i kapitału zapasowego. Dbałość o bezpieczeństwo ulokowanych środków pieniężnych wynika z faktu zaspokajania przez nie przyszłych odszkodowań i świadczeń.

²² Łazowski J., *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Warszawa 1948, s. 148.

Kolejną zasadą jest rentowność lokat. Na poziom rentowności lokat składa się wielkość dochodu przynoszona przez różne ich rodzaje. Pierwsza i druga zasada są konkurencyjne wobec siebie, ponieważ lokaty bezpieczne nie zapewniają z reguły wysokiej rentowności. Ubezpieczyciele dążą do uzyskania dochodów na poziomie zapewniającym realność przyszłych wypłat odszkodowań i świadczeń, co zmusza ich do poszukiwania wysoce rentownych lokat. Dotyczy to w głównej mierze ubezpieczeń długoterminowych. Tymczasem w praktyce lokaty o większej rentowności wiążą się z ponoszeniem większego ryzyka²³.

Trzecia zasada stanowi, że ubezpieczyciele powinni posiadać płynność do bieżącego regulowania odszkodowań i świadczeń. Środki finansowe ubezpieczyciela umożliwiające regulację wymaganych zobowiązań pozwalają mu bezpiecznie funkcjonować. Płynność lokaty mierzona jest czasem niezbędnym do zamiany lokaty na gotówkę. Biorąc pod uwagę strukturę lokat ubezpieczeniowych, wyróżnia się hierarchiczne stopnie płynności. Najbardziej płynną lokatą są środki na rachunku bankowym płatnym na każde żądanie, a najmniej płynną długoterminowe pożyczki hipoteczne. Stopień płynności środków finansowych zależy od indywidualnych cech ubezpieczyciela, do których zalicza się przynależność do działu i grup, wielkość firmy, koncentrację ryzyka, politykę reasekuracyjną, warunki rynku pieniężnego oraz wiele innych czynników zewnętrznych. Największej płynności wymagają lokaty środków, których przeznaczeniem jest finansowanie wydatków bieżących i przewidywanych w najbliższym czasie wypłat odszkodowań. Na przeciwnym biegunie znajdują się lokaty kapitałów gwarancyjnych w towarzystwach o dużym portfelu ubezpieczeniowym i dobrej znajomości rozkładu ryzyka²⁴.

W zarządzaniu ryzykiem lokat decydujące znaczenie ma dywersyfikacja portfela, a więc lokowanie środków w różne instrumenty finansowe, co pozwala zwiększyć bezpieczeństwo i osiągnąć odpowiedni poziom rentowności. Dzięki umieszczeniu posiadanych kapitałów w wielu przedsięwzięciach (lokaty bankowe, bony pieniężne i skarbowe, akcje i inne) ubezpieczyciel zwiększa prawdopodobieństwo szybkiej zamiany wierzycelności w gotówkę. Jednocześnie w przypadku spadku wartości pewnej lokaty, ryzyko dotyczy tylko części ulokowanych środków pieniężnych i nie stanowi poważnego zagrożenia dla bieżącego funkcjonowania ubezpieczyciela.

Działalność lokacyjna ubezpieczycieli oprócz kierowania się powyższymi zasadami posiada także ograniczenia ustawowe – normy ostrożnościowe co do możliwości lokowania na rynku pieniężnym. Zakład ubezpieczeń może lokować środki stanowiące pokrycie funduszu ubezpieczeniowego, o ile organ nadzoru nie wyrazi zgody na inne lokaty, w²⁵:

- bony skarbowe,

²³ Paździorek K., *Działalność lokacyjna zakładu ubezpieczeń*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 3-4/1997, s. 68.

²⁴ Tamże, s. 69.

²⁵ *Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej...*, op. cit., art. 63.

- obligacje Skarbu Państwa,
- innych papierach wartościowych emitowanych lub gwarantowanych przez państwo, depozytach skarbowych, pożyczkach udzielanych Skarbowi Państwa i pożyczkach gwarantowanych przez Skarb Państwa,
- obligacjach gmin,
- obligacjach emitowanych przez inne podmioty niż określone w pkt. 2-4, w wysokości nie przekraczającej 5% funduszu ubezpieczeniowego,
- pożyczkach zabezpieczonych hipotecznie oraz nieruchomościach (z wyłączeniem nieruchomości rolnych), do wartości łącznej nie przekraczającej 25% funduszu ubezpieczeniowego, przy czym udział lokat w jednej nieruchomości nie może przekraczać 5% funduszu ubezpieczeniowego, zaś udział lokat w pożyczkach zabezpieczonych hipotecznie nie może przekraczać 5% funduszu ubezpieczeniowego, a udział lokat w pożyczce nie może przekraczać 50% wartości nieruchomości hipotecznej,
- akcjach dopuszczonych do publicznego obrotu i funduszach powierniczych, łącznie do 30% funduszu ubezpieczeniowego,
- udziałach i akcjach w krajowych spółkach prawa handlowego nie dopuszczonych do publicznego obrotu, do wysokości 15% funduszu ubezpieczeniowego, z dodatkowym ograniczeniem nieprzekroczenia 10% funduszu ubezpieczeniowego w jednym podmiocie lub w grupie podmiotów zależnych,
- depozytach bankowych, z tymże udział lokat nie może łącznie przekraczać 20% sumy funduszy własnych banku,
- pożyczkach pod zastaw, do wysokości 15% funduszu ubezpieczeniowego.

Towarzystwa ubezpieczeniowe mogą także inwestować lokaty stanowiące pokrycie funduszu ubezpieczeniowego (do wysokości 5%) za granicą w krajach OECD oraz państwach, z którymi Polska zawarła umowy o popieraniu i wzajemnej ochronie inwestycji, w instrumenty finansowe, które obejmują węższy zakres od instrumentów możliwych w kraju, a mianowicie wyłączono lokaty w: nieruchomości i pożyczki zabezpieczone hipotecznie, pożyczki pod zastaw praw wynikających z umowy ubezpieczenia na życie oraz udziałach i akcjach w spółkach nie dopuszczonych do publicznego obrotu²⁶.

Lokaty firm ubezpieczeniowych są również ważnym elementem oceny ich kondycji finansowej. Procentowy wskaźnik pokrycia rezerw lokatami powinien wynosić przynajmniej 100, jeżeli jest niższy może to oznaczać, że ubezpieczyciel wypłaca odszkodowania z nowych polis. Takie postępowanie jest naganne i oznacza, że przedsiębiorstwo nie będzie mogło uregulować wszystkich późniejszych zobowiązań.

²⁶ Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 24 lutego 1997 r. w sprawie zezwolenia ogólnego na lokatę funduszy ubezpieczeniowych poza granicami kraju, MP z 1997 r. nr 13, poz. 103.

Efektywność działalności gospodarczej zakładu ubezpieczeń można rozpatrywać w aspekcie dwóch podstawowych miar ekonomicznej efektywności, a mianowicie: zysku i stopy zysku²⁷. Zysk jest miernikiem opłacalności gospodarowania, zaś stopa zysku stanowi o poziomie intratności inwestycji. Zwiększenie zysku nie oznacza automatycznie wzrostu stopy zysku. W przypadku ubezpieczeniowej spółki akcyjnej na kwotę zysku, a tym samym na jego stopę wpływa wiele różnorodnych czynników, zależnych i niezależnych od przedsiębiorstwa. Poziom zysku wyznacza różnica między przychodami i kosztami. W działalności zakładów ubezpieczeń za przychód uważa się:

- składki z tytułu ubezpieczeń bezpośrednich i pośrednich, skorygowane o dodatki i dopłaty oraz storna techniczne, zwroty, rabaty, bonifikaty i inne opusty, z uwzględnieniem rezerwy składek na udziale własnym, według stanu na koniec i na początek roku obrotowego oraz pomniejszone o składki należne reasekuratorom za ten sam okres sprawozdawczy,
- przychody z lokat, jak np.: dywidendy i odsetki od pożyczek, odsetki od terminowych wkładów bankowych, przychody z udziałów i akcji, przychody z nieruchomości,
- pozostałe przychody operacyjne, w tym między innymi odsetki bankowe od środków na rachunkach bieżących, przychody z tytułu wykonywania czynności komisarza awaryjnego oraz sprzedaży materiałów, środków trwałych i wyposażenia.

Podstawowym zagadnieniem w zarządzaniu finansami towarzystw ubezpieczeniowych jest odpowiednie ustalenie wysokości składki, ze względu na jej znaczący udział w przychodach. Kalkulacja składek w ubezpieczeniach majątkowych opiera się na podstawowym założeniu, że suma składek w określonej grupie ubezpieczeń za dany okres ubezpieczenia powinna być równa spodziewanej sumie odszkodowań za szkody wynikłe w tej grupie²⁸. Założenie to nosi nazwę zasady równoważności składek i świadczeń, a składka obliczona na podstawie tej zasady określana jest jako składka sprawiedliwa²⁹. Środki finansowe przypadające na wypłatę odszkodowań i świadczeń w rzeczywistości są najważniejszymi, ale nie jedynymi, które wpływają na ustalenie składki. Generalnie składka ubezpieczeniowa powinna być ustalona w wysokości zapewniającej środki finansowe na wspomnianą wypłatę odszkodowań i świadczeń, tworzenie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i funduszy rezerwowych oraz na pokrycie kosztów działalności ubezpieczeniowej³⁰.

Polityka prowadzona przez zakłady ubezpieczeń dotycząca reasekuracji wywiera duży wpływ na przychód, a tym bardziej na osiągnięte wyniki finansowe. Do głównych czynników skłaniających zakłady ubezpieczeń do reasekurowania portfela ubezpieczeniowego należą: bezpieczeństwo przyjmowanych od ubez-

²⁷ Łańcucki J., *Podstawy...*, op. cit., s. 117.

²⁸ Wąsiewicz A. (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Branta, Bydgoszcz 1997, s. 227.

²⁹ Banasiński A., *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 145.

³⁰ Wąsiewicz A. (red.), *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 226.

pieczających środków, zwiększenie pojemności tego portfela, zabezpieczenie się przed szkodami katastroficznymi oraz zminimalizowanie ryzyka związanego z wprowadzeniem nowych produktów³¹.

Kolejną ważną pozycją wpływającą na wynik finansowy są dochody z lokat. Warto w tym miejscu podkreślić, iż często to właśnie one stanowią główne źródło zysku, gdy wynik na działalności technicznej, tj. stricte ubezpieczeniowej jest ujemny lub oscyluje wokół zera³². Wysoka rentowność działalności lokacyjnej zwiększa konkurencyjność towarzystwa na rynku. Ponadto towarzystwo ubezpieczeniowe powinno dbać o realność swych kapitałów własnych. To właśnie wysoka i przynajmniej równa z poziomem inflacji stopa dochodów z lokat przyczynia się do wzrostu efektywności w towarzystwie ubezpieczeń, gdyż nie powoduje obniżania się realnie kapitałów własnych, zwiększa ogólny wynik finansowy netto, który jest przeznaczany m.in. na kapitał zapasowy i rezerwy, wypłatę dywidendy dla akcjonariuszy oraz na inne cele przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorstwa.

W strukturze kosztów zakładów ubezpieczeń przeważają koszty wypłaconych świadczeń i odszkodowań oraz tworzone rezerwy. Zależą one od przebiegu szkodowości, zarządzania ryzykiem, wielkości wyłudzeń. Kolejną pozycję w strukturze kosztów stanowią koszty akwizycji i administracyjne. Koszty akwizycji stanowią głównie prowizje wypłacane dla pośredników czy brokerów ubezpieczeniowych za zawarte ubezpieczenia.

Wyniki finansowe działalności ubezpieczeniowej³³. Podstawowymi wielkościami charakteryzującymi wyniki działalności zakładów ubezpieczeń są:

- wynik techniczny (zysk techniczny lub strata techniczna),
- wynik finansowy netto.

W firmach ubezpieczeniowych wpływ na wynik finansowy netto (zysk/strata) mają następujące elementy³⁴:

- wynik techniczny ubezpieczeń,
- różnica między innymi przychodami operacyjnymi a innymi kosztami operacyjnymi,
- wynik na operacjach nadzwyczajnych,
- obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych i płatności z nim zrównanych na podstawie odrębnych przepisów.

Wynik techniczny ubezpieczeń obliczamy jako różnicę między należnymi przychodami ze składek a wypłaconymi świadczeniami i zmianami stanu rezerw techniczno-ubezpieczeniowych na pokrycie przyszłych świadczeń (z uwzględnieniem udziału reasekuratorów w przychodach ze składek i wypłatach świadczeń) oraz kosztami działalności ubezpieczeniowej.

³¹ Łańcucki J., *Podstawy...*, op. cit., s. 89.

³² Wąsiewicz A. (red.), *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 226.

³³ „Biuletyn Państwowego Urzędu Nadzoru Ubezpieczeń za rok 1998”, Warszawa 1999, s. 10-11.

³⁴ Łańcucki J., *Podstawy...*, op. cit., s. 108-109.

Literatura

- Banasiński A., *Ubezpieczenia gospodarcze*, POLTEXT, Warszawa 1996.
- Biały A., *Przełomu nie będzie*, „Rzeczpospolita”, nr 94/1998.
- Bielski P., *Prawo ubezpieczeniowe*, LEX, Gdańsk 1996.
- „Biuletyn Państwowego Urzędu Nadzoru Ubezpieczeń za rok 1998”, Warszawa 1999.
- Broda M., *Najnowsza forma ubezpieczeń wzajemnych*, „Asekuracja & Re”, nr 12/1998.
- Łańcucki J., *Podstawy finansów ubezpieczeń gospodarczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Łazowski J., *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Warszawa 1948.
- Orłowska H., *Vademecum ubezpieczeniowe*, GRAFIX, Gdynia 1993.
- Paździorek K., *Działalność lokacyjna zakładu ubezpieczeń*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 3-4/1997.
- Rozporządzenie Ministra Finansów, Sposób wyliczenia i wysokość marginesu wypłacalności oraz minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej*, Dz.U. z 1995 r., nr 127, poz. 606.
- Wąsiewicz A. (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Branta, Bydgoszcz 1997.
- Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej*, Dz. U. z 1998 r., nr 155, poz. 1015.
- Wąsiewicz A., *Prawne zagadnienia działalności ubezpieczeniowej*, Warszawa 1996.
- Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 24 lutego 1997 r. w sprawie zezwolenia ogólnego na lokatę funduszy ubezpieczeniowych poza granicami kraju*, MP z 1997 r. nr 13, poz 103.